Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

Asia: Vanhusasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2024, K 3/2024

Kiitän valiokuntaa mahdollisuudesta tulla kuulluksi vanhusasiavaltuutetun kertomuksen johdosta. Kertomus osoittaa hyvin valtuutetun toiminnan tarpeellisuuden. Pidän kertsomukseen sisältyviä suosituksia yleisesti perusteltuina. Keskityn kuitenkin lausunnossani oikeudellisiin kysymyksiin enkä arvioi sosiaalipoliittisia suosituksia. Käsittelen lausunnossani aluksi *yleisesti vanhusten oikeuksiin ja ikäsyrjintään liittyviä kysymyksiä* ja sitten kahta vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa korostunutta asiakokonaisuutta, *digitalisoitumisen* vaikutuksia sekä *vanhusten pääsyä sosiaali- ja terveyspalveluihin* (sotepalveluihin).

Valtuutetun kertomuksessa todetaan, että suuri osa ikääntyneistä siirtyy eläkkeelle parempikuntoisena kuin aikaisempien sukupolvien aikana. Kertomus keskittyy kuitenkin tavanomaista vaikeammassa asemassa olevien ikääntyneiden asemaan, etenkin kotihoidon ja ympärivuorokautisen palveluasumisen niukkuuteen, kasvokkaisten palveluiden niukkuuteen ja liikkumisen ongelmiin. Raportissa nostetaan kuitenkin esiin joitakin koko ikääntyneiden joukon elämää vaikeuttavia asioita, etenkin digitalisoitumiseen liittyvät vaikeudet.

Laki 753/2021, 3 § luettelee vanhusasiavaltuutetun tehtävät, jotka liittyvät vanhusten oikeuksien edistämiseen. Tehtäviin sisältyy seurantaa ja arviointia, selvitysten ja raporttien laadintaa ja ikääntyneiden asioissa toimivien tahojen yhteistyön edistämistä. Valtuutettu toimii yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston yhteydessä (lain 1 §), ja lain esitöissä viitataan perustuslain 6,2 §:n syrjintäkieltoon ja yhdenvertaisuuslain säännöksiin (yhdenvertaisuuden edistäminen ja ikäsyrjinnän kielto sekä moniperusteisen syrjinnän kielto). Varsinainen syrjintälainsäädännön valvonta kuuluu kuitenkin yhdenvertaisuusvaltuutetulle. Vanhusasiavaltuutetun kelpoisuusvaatimuksiin sisältyy tehtävän toimialan tuntemuksen lisäksi hyvä perehtyneisyys ihmis-

ja perusoikeuksiin. Tarkastelen vanhusasiavaltuutetun kertomusta etenkin perus- ja ihmisoikeuksien sekä syrjintäkieltojen näkökulmasta.

Vanhusten oikeuksista ja ikäsyrjinnästä

Ikäsyrjintä näyttää ihmisten henkilökohtaisen, arkisen kokemuksen perusteella yleiseltä. Ihmisoikeussopimusten suoja ikäsyrjintää vastaan on kuitenkin jossakin määrin heikompi kuin suoja eräitä muita keskeisiä syrjintäperusteita vastaan. Syrjintää koskevassa kirjallisuudessa katsotaan, että on moraalisesti väärin kohdella ihmisiä eri tavalla sellaisten seikkojen vuoksi, joihin he eivät itse voi vaikuttaa. Sukupuoli, etninen alkuperä ja vammaisuus ovat esimerkkejä seikoista, joiden vuoksi ei juuri koskaan ole oikeutettua kohdella ihmisiä eri tavalla. Vaikka ihminen ei voi vaikuttaa omaan ikäänsä, ikää on syrjinnän vastaisessa oikeudessa pidetty ’moraalisesti relevanttina’ seikkana, niin että voi olla peusteltua kohdella lapsia, aikuisia ja ikääntyneitä eri tavalla.[1] YK:n tai EN:n ihmisoikeussopimukset sisältävät usein kiellettyjen syrjintäperusteiden luettelon, mutta luettelo ei ole tyhjentävä. Monia syrjintäperusteita koskee erityinen oma kansainvälinen yleissopimuksensa, mutta ikäsyrjintään keskittyvää yleissopimusta ei ole (joskin YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kohde rajautuu iän perusteella). Ikään liittyvän erilliskohtelun erityisestä luonteesta kertoo myös se, että ikään liittyviä valtuutettuja toimii Suomessa kaksi: lapsiasiainvaltuutettu ja vanhusasiavaltuutettu.Vanhusasiavaltuutettu rinnastuukin lainsäädännön esitöissä lapsiasiavaltuutettuun.

On kuitenkin selvää, että keskeiset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perustuslain syrjintäkielto kieltävät ikäsyrjinnän (ikä on sellainen ’muu’ peruste, joihin nimenomaisesti kiellettyjen syrjintäperusteiden luetteloissa mainittujen perusteiden lisäksi viitataan). Erilliskohtelun kielto ei tosin ole iän yhteydessä yhtä tiukka kuin etenkin etnisen alkuperän ja sukupuolen. Vuodesta 2013 alkaen YK:n ihmisoikeusneuvostolla on ollut ikääntyneiden oikeuksien itsenäinen asiantuntija[2], joka arvioi ikääntyneiden oikeuksiin sovellettavia standardeja, edistää hyviä käytäntöjä ja raportoi oikeuksien kehityksestä. Asiantuntijan sivustolla todetaan, että kansainvälinen ja kansallinen oikeus edelleen tarkastelee ikääntymistä hyvinvointi- ja sosiaaliohjelmien näkökulmasta. Ikääntyneiden oikeuksia koskevan ihmisoikeusinstrumentin puute vaikeuttaa heidän oikeuksiensa suojelemista.

EU:n syrjinnänvastaisen oikeuden mukaan ’tietyissä tilanteissa ikään perustuva erilainen kohtelu voi olla perusteltua, ja tämän vuoksi tarvitaan erityisiä säännöksiä, jotka voivat vaihdella jäsenvaltioissa vallitsevan tilanteen mukaan. On syytä erottaa toisistaan erilainen kohtelu, joka on perusteltua erityisesti työllisyyspolitiikan, työmarkkinoiden ja ammatillisen koulutuksen oikeutettujen tavoitteiden nojalla, sekä syrjintä, joka on kiellettävä’.[3] Direktiivin (2000/78/2000) 6 artikla koskee oikeutettua ikään perustuvaa kohtelua. Sen mukaan jäsenvaltiot voivat säätää, että ikään perustuvaa erilaista kohtelua ei pidetä syrjintänä, jos sillä on kansallisen lainsäädännön puitteissa objektiivisesti ja asianmukaisesti perusteltu, erityisesti työvoimapoliittinen, työmarkkinoita tai ammatillista koulutusta koskeva oikeuettu tavoite, ja tämän tavoitteen toteuttamiskeinot ovat asianmukaiset ja tarpeen’. Artiklassa esitetään myös esimerkkejä siitä, minkälainen erilainen kohtelu voi olla oikeutettua. Unionin soft law-sääntelyyn sisältyy neuvoston päätelmät koskien ikääntyneiden henkilöiden ihmisoikeuksien toteutumista, osallistumista ja hyvinvointia digitalisaation aikakaudella (Päätelmät 9.10.2020).

[1] Esim. Evelyn Ellis EU Anti-Discrimination Law, OUP 2005, 2.

[2] Ks https://www.ohchr.org/en/special-procedures/ie-older-persons.

[3] Neuvoston direktiivi 2000/78/2000 yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista, Johdanto kohta 25.

Perustuslakivaliokunta on linjannut, että yhdenvertaisuutta koskevasta lainsäädännöstä voidaan poikeata lainsäädännöllä, joka on riittävän täsmällinen ja tarkkarajainen, mutta erilliskohtelulle tulee osoittaa perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä peruste.[4]

Etenkin oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja turvallisuuteen sekä sosiaaliset oikeudet (oikeus sosiaalisiin ja terveyspalveluihin) ovat ikääntyneen väestön kannalta tärkeitä. Suomen perustuslain 22 § velvoittaa julkisen vallan turvaamaan perusoikeudet. Perustuslain 19 §:n mukainen oikeus sosiaaliturvaan takaa mm. jokaiselle oikeuden perustoimeentulon turvaan vanhuuden aikana ja riittävät, lakiin perustuvat sotepalvelut. Vanhusasiavaltuutetun kertomus puuttuu moniin ikääntyneiden sotepalveluita koskevan lainsäädännön ongelmiin. Myös eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota vanhusten oloihin ja kohteluun liittyviin ongelmiin viime vuosina. Nämä ongelmat ovat liittyneet etenkin laitoshoidon ja palvelusasumisen sekä terveyspalveluiden ongelmiin.

Ikääntyneet ovat varsin heterogeeninen ryhmä, kuten vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa todetaan. Tällä on merkitystä varsinkin siinä mielessä, että iän lisäksi henkilön oikeuksien toteutumiseen vaikuttavat muutkin kielletyt syrjintäperusteet. Vanhemmat ikäryhmät ovat naisvaltaisia, ja monet ikääntymiseen liittyvät ongelmat koskevat etenkin naisia. Miehet ovat naisia sosioekonomisesti heterogeenisempi joukko, johon kuuluu sekä hyvin hyvä- että huonotuloisia. Etenkin vanhimpiin ikäryhmiin kuuluvat naiset ovat usein pienituloisia. Toisaalta miehet kuolevat naisia nuorempina, vaikka sukupuolten elinikäero onkin kaventunut. Vanhusten oikeuksien toteutumista arvioitaessa on tarpeen eritellä myös sukupuolittain.

Ikä ei tule yksin – ikääntyvän ihmisen terveys heikkenee. Ikääntyneillä on myös monenlaisia vammoja. YK:n vammaissopimus määrittelee vammaisen henkilön (persons with disabilities) pitkäaikaisen fyysisen, mentaalisen, kognitiivisen tai aistimiseen liittyvien kykyjen henkentymisen kautta. Vamma (disability) vaikeuttaa henkilön toimintaa. Vammoja on erilaisia, ja ne syntyvät eri tavoin – syntymässä, onnettumuuden kautta tai ajan mittaan. Monet vammaisten oikeudet ovat tärkeitä ikääntyneille. Esimerkiksi esteettömyyteen liittyvät vammaisten oikeudet helpottavat myös ikääntyneiden elämää.

YK:n Vammaisyleissopimuksen on allekirjoittanut sekä Suomi että EU. EU ratifioi sopimuksen vuonna 2010 ja Suomi vuonna 2015. Sopimuksen yksilövalitusmekanismi on myös suomalaisten vammaisten henkilöiden käytettävissä. Sopimuksen johdannon kohta p) kiinnittää huomiota vaikeisiin olosuhteisiin, joita vammaiset henkilöt kohtaavat kun heihin kohdistuu syrjintää paitsi vammaisuuden myös muiden syrjintäperusteiden vuoksi. Näistä mainitaan ikä. Yleissopimuksen 8 artikla velvoittaa sopimuspuolet tehokkain toimin torjumaan vammaisiin henkilöihin liittyviä, ’myös sukupuoleen ja ikään’ liittyviä stereotypioita, ennakkoluuloja ja haitannollisia käytöntöjä. Yleissopimus vaatii esteettömyyden ja saavutettavuuden takaamista mm. ympäristön, kuljetuksen, tiedottamisen ml. tieto- ja viestintäteknologia, yhteydessä. Rakennusten kuten asuntojen ja terveydenhoitoyksiköiden saavutettavuus on taattava.

Pidän *tärkeänä vanhusväestöön kohdistuvan moniperusteisen ja risteävän syrjinnän tarkastelemista etenkin iän ja sukupuolen yhteisvaikutuksen näkökulmasta*. Toinen keskeinen mahdollisen moniperusteisen/risteävän syrjinnän keskiö on *iän ja vammaisuuden yhdistelmä*. Etenkin kysymys siitä, ovatko ikääntyneet oikeutettuja vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin osoittaa hyvin

[4] Esim. Perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 31/2014.

vammais- ja ikäsyrjinnän hankalan suhteen. YK:n Vammaisyleissopimuksen[5] on allekirjoittanut ja ratifioinut sekä Suomi että EU. Palaan kysymykseen ikä- ja vammaissyrjinnän suhteesta jäljempänä.

Digitalisoitumisen vaikutus ikääntyneiden oikeuksiin

Vanhusasiavaltuutetun raportissa kuvataan, miten yhteiskunnan toimintojen digitalisoitumiseen liittyy vanhusväestön kannalta monia ongelmia. Merkittävä osa vanhemmista ikäluokista ei käytä digitaalisia palveluita. Ikääntyneimmät, naiset ja matalan koulutuksen tai tulotason tai terveydeltään heikot väestöryhmät käyttävät niitä vähemmän kuin verrokit. Valtuuettu nostaa esiin ikääntyneiden itsenäisen sähköisen asioinnin edellytysten parantamisen sekä tarpeen ratkaista ongelmia, joita syntyy ikääntyneiden turvautuessa toisen ihmisen apuun digitaalisessa asioinnissa. Digituen tarpeessa olevien ikääntyneiden aseman parantamiseksi valtuutettu esittää, että tulisi säätää lailla kuntien vastuusta koordinoida tukea alueellaan. Nykytilanteessa kunnat antavat digitukea ja opastusta ja myös koordinoivat toimintaa eri tavoin. Kansalaiset eivät ole tässä mielessä yhdenvertaisessa asemassa.

Sähköisen asioinnin vaikeuden vuoksi monet ikääntyneet turvautuvat jonkun toisen henkilön apuun hoitaessaan asioitaan sähköisesti. Vanhusasiavaltuutettu kiinnittää perustellusti huomiota siihen, että useat, mutta eivät kaikki viranomaiset ja organisaatiot hyödyntävät Suomi.fi -sivuston mukaisia valtuuksia toimia toisen henkilön puolesta. Toisen henkilön valtuuttaminen toimimaan omasta puolesta perustuu epäjohdonmukaisesti erilaisiin käytäntöihin.

Valtuutettu kiinnittää huomiota myös siihen, että monet ikääntyneet käyttävät verkkopalveluita jonkun toisen henkilön (etenkin lähiomaisen) tuella. Silloin tukea tarvitaan usein digitaalisen osaamisen eikä itse asiasisällön ymmärtämisen puutteiden vuoksi. Valtuutetun kertomus toteaa, ettei lainsäädäntö tunne tällaista tuettua asiointia, joka vaarantaa tukea saavan tietosuojan. Tuettu asiointi voi myös muuttua toiminnaksi toisen puolesta ilman asianmukaista valtuutusta. Vanhusasiavaltuutetun mukaan näitä tilanteita koskevia sääntöjä tarvitaan. Olen tästä täysin samaa mieltä. Valtuutetun kertomuksen mukaan noin puolet 75-89-vuotiaista hoitaa pankkiasioita sähköisesti, mutta vain noin 22 prosentilla tästä ikäryhmästä on digitaaliset perustaidot. Tätä taustaa vasten arvioiden suuri osa vanhusväestöstä käytännössä turvautuu toisen henkilön apuun pankkiasioinnissaan. Sekä rikosoikeudellisesti (toisen puolesta toimiva saattaa käyttää luottamusasemaa hyväkseen) että siviilioikeudellisesti (onko oikeustoimi tehty oikeustoimilain (228/1929) 3 luvun mukaisesti) näyttää siltä, että digitaalista asiointia toisen puolesta tai tukena koskevat säännökset eivät ole ajan tasalla. Muutenkin valtuutetun suositukset ovat kannatettavia.

Käytännössä ikääntyneet ovat vaarassa syrjäytyä monien palveluiden käytöstä niiden digitalisoitumisen vuoksi. Syrjäytyminen merkitsee käytännössä sitä, että vanhusväestön perustuslain mukaiset perusoikeudet eivät toteudu. Tällaisia oikeuksia ovat mm. perustuslain 9 §:n mukainen liikkumisvapaus (matkalippuja voi ostaa vain digitaalisesti, passin uusiminen on hankalaa), 10 §:n mukainen yksityiselämän suoja (turvautuminen sääntelemättömään ulkopuoliseen tukeen omien asioiden hoidossa) 14 §:n mukaiset osallistumisoikeudet, 15 §:n mukainen omaisuuden suoja (omaisuutta ei voi käyttää, jos digitaalisten taidot puuttuvat ja 19 §:n mukainen oikeus sote-palveluihin. Palveluiden digitalisoitumisen ohella vanhusasiainvaltuutettu kiinnittää perustellusti huomiota epäkohtiin vanhusten käyttämien julkisten palveluiden hallinnoinnin epämääräisyyteen. Hallintolaki ja hallinnon laillisuusperiaate edellyttävät mm., että hallinnolliset

[5] Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27 /2016).

päätökset tehdään kirjallisesti. Näin ei ilmeisesti aina tapahdu, mikä vaarantaa ikääntyneiden sote-oikeuksien toteutumisen ja oikeusturvan.

Käsitykseni mukaan Suomessa digitalisaatio on edennyt keskeisten oikeuksien ja velvollisuuksien näkökulmasta riittämättömän normipohjan varassa. Esimerkiksi sähköinen tunnistautuminen on pitkälti jätetty yksityisten ja markkinatoimijoiden varaan, mihin sisältyy omat riskinsä. Riittävän yksinkertainen mutta turvallinen tunnistautuminen on kaikkien edun mukaista, mutta etenkin vanhusväestölle olennainen asia.

Sotepalveluiden saatavuus

Vanhusasiavaltuutettu kiinnittää paljon huomiota iäkkäiden mahdollisuuteen saada riittävät sotepalvelut. Kertomuksessa suositellaan riittävän rahoituksen turvaamista etenkin vanhusten kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoidon tarpeisiin. Valtuutetun mukaan sekä tilastot että yhteydenotot osoittavat näiden palveluiden saatavuuden kynnyksen nousseen. Kyseisillä palveluilla pannaan täytäntöön perustuslain 19 §:n vaatimuksia. On ilmeistä, että sotepalveluiden saatavuus on ylipäänsä ongelma. Vanhusväestön osuuden lisääntyessä palveluiden kysynyntä kasvaa. Ongelmana on sotepalveluiden aliresurssointi, joka näyttää yhä pahenevan.

Sotepalveluita säännellään monissa laeissa. Vanhuspalvelulaissa (980/2012) säädetään kunnan ja hyvinvointialueen velvollisuudesta turvata ikääntyneen väestön sosiaali- ja terveyspalvelut alueellaan. Vanhuspalvelulaissa asetetaan hyvinvointialueelle suunnitteluvelvoite ikääntyneiden palveluiden ja omaishoidon järjestämiseksi. Suunnitelman on tuettava kotona asumista ja kuntoutumista edistäviä toimenpiteitä. Alueiden on vuosittain arvioitava iäkkäiden sosiaalipalveluiden riittävyyttä ja laatua. Kunnassa on oltava vanhusneuvosto, joka osallistetaan suunnitteluun. Hyvinvointialueen on järjestettävä neuvontapalveluja, varhaista tukea, sosiaalihuollon sekä sairaanhoidon ja monialaisen kuntoutuksen ohjausta sekä ohjausta palveluihin. Iäkkäille suunnattujen palveluiden tulee olla laadukkaita ja tarpeisiin nähden oikea-aikaisia ja riittäviä. Hoito ja huolenpito on ensisijaisesti toteutettava kotiin annettavilla avopalveluilla.

Vanhuspalvelulaki ei kuitenkaan määrittele keskeisiä palveluita ja oikeutta niihin. Vanhuspalvelulaki on osa sote-alan lainsäädäntöä, johon kuuluvat mm. sosiaalihuoltolaki (1301/2014), terveydenhoitolaki (1326/2010), omaishoidon tuesta annettu laki (937/2005), vammaispalvelulaki (675/2023), kehitysvammalaki (519/1977), sosiaalihuollon asiakaslaki (812/2000), potilaslaki (785/1992), yksityisistä sosiaalipalveluista annettu laki (922/2011) ja yksityisestä terveydenhoidosta annettu laki. Periaatteessa sosiaalihuoltolaki on yleislaki ja erityisiä ryhmiä koskevat lait erityislakeja.

Vanhusasiavaltuutetun kertomuksessa kiinnitetään huomiota ikääntyneiden puutteelliseen oikeuteen saada kuntoutusta, joka mahdollistaa itsenäisen elämän jatkamiseen. Myös muistisairaat hyötyvät kuntoutuksesta. Vanhuspalvelulailla (980/2012)[6] tavoitellaan iäkkäiden toimintakyvyn ylläpitämistä ja kotona asumisen edellytysten turvaamista palveluiden avulla. Valtuutettu katsoo, ettei tavoite toteudu ilman kuntoutusta koskevan lainsäädännön ikärajojen poistamista. Esimerkiksi Kelan kuntoutusta myönnetään vain 65-vuotiaaksi asti. Sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen tarve on ikääntyneillä ilmeinen, mutta sitä on tarjolla vähän. Valtuutettu suosittelee, että kuntoutus, ml. sosiaalinen kuntoutus, otetaan tiiviimmin osaksi ikääntyneiden palveluja. Päivätoimintaa osana kuntouttavia palveluita tulisi lisätä. Lakien ikään perustuvat kuntoutuksen

[6] Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012).

saatavuuden rajoitukset tulisi poistaa. Esimerkiksi kuntoutusterapian osalta ikärajoitus on 67 vuotta ja vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen ikärajoitus 65 vuotta.

Ikärajoitukset kuntoutuksen saatavuudessa näyttävät liittyvän edellä kuvattuun lähtökohtaan, jonka mukaan voi olla oikeutettua tehdä lainsäädännöllisiä ikärajoituksia työmarkkinapoliittisista syistä. Esimerkiksi sosiaalihuoltolaki (3 §) määrittelee erityistä tukea tarvitsevaksi henkilöksi tai asiakkaaksi henkilön, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön tai muun riippuvuuskäyttäytymisen, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään siten kuin ikäntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain 3 §:ssä säädetään. Jälkimmäinen laki määrittelee ikääntyneeksi väestöksi eläkkeeseen oikeutetut ja iäkkääksi ne, joiden toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneen tai pahentuneen sairauden tai vamman tai rappeutumisen vuoksi. Kelan kuntoutusrahan (566/2005) tarkoitus on tarkoitettu vain työelämään kuntoutuvalle (3 luku, 17 *§).*

On ilmeistä, että vanhusväestöllä on usein vamma tai sairaus, jonka vuoksi hänellä on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada sotepalveluita. Vanhuksilla on myös usein yhtäaikaista tarvetta saada useampia tukia. Iäkkäisen sosiaali- ja terveyspalvelulaki vain ohjaa palveluihin. Ikäsyrjinnän näkökulmasta tiettyjä palveluita on oikeutettua tarjota vain työikäisille. Tilannetta voi tosin tarkastella myös vammaissyrjinnän näkökulmasta. Olisiko esimerkiksi vammaispalveluna annetun kuntoutuksen lakkaaminen henkilön tullessa eläkeikään nähtävä syrjinnäksi vammaisuuden perusteella? Etenkin silloin, kun vammaisten oikeudet eivät liity työelämään, voi oikeuden epääminen eläkeikäiseltä vammaiselta olla määriteltävissä vammaissyrjinnäksi. Tässä suhteessa kiinnostava on vammaislain muutos, jolla pyritään estämään henkilöitä siirtymästä vammaislain palveluihin, jos sosiaalihuoltolain palvelut riittävät heidän tarpeisiinsa.

Esteettömyys tukee monia oikeuksia, kuten oikeutta asumiseen ja osallistumiseen. Tässä suhteessa onkin kiinnostavaa, että vammaispalvelulakia koskevan hallituksen esityksen (HE 191/2022) mukaan vammaislain soveltamispykälään sisällytetty ns. ikääntymisrajaus poistettiin perustuslakivaliokunnan vaatimuksesta eduskuntakäsittelyn aikana. Vammaispalvelulaki (675/2023) on hyväksytty ja vahvistettu, mutta sen voimaantuloa siirrettin vuoteen 2025. Lausunnossaan 31.5.2024 vanhusasiavaltuutettu toteaa, ettei vammaispalvelulain soveltamisen tarkantamisluonnos sinänsä sulje mitään ikäryhmää pois vammaispalvelujen piiristä. Esityksessä kuitenkin korostetaan, että iåkkäiden henkilöiden tarpeisiin soveltuvat palvelut voidaan taata muidenkin lakien nojalla. Vanhusasiavaltuutettu toteaa, että esimerkiksi iäkkäänä kuulonsa tai näkönsä menettänyt henkilö tarvitsee useiden lakien mukaisia palveluita. Käytännössä iäkkäänä vammautuneen henkilöiden palveluntarpeeseen ei usein vastata. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut eivät esimerkiksi kata ikääntyneen vammaisen tarvetta saada omassa kodissa selviytymisen kannalta tarpeellisia kodinmuutostöitä. Sosiaalihuoltolain palvelut ovat harkinnanvaraisia ja määrärahasidonnaisia. Keskeinen kysymys on valtuutetun mukaan se, miten määritellään ’ikääntymisestä johtuva syy’. Ikääntyneiden toimintakyky vaihtelee suuresti mm. sosioekonomisista syistä. Hallituksen esityksen tavoite on, että henkilön todettuun ja yksilöllisesti arvioituun palveluntarpeeseen haetaan ratkaisua ensisijaisesti sosiaalihuoltolaista ja muusta sosiaalilainsäädännöstä, ei vammaispalvelulaista.

Jos ikääntyneitä pyritään torjumaan vammaispalvelulain palveluista, näyttää mielestäni olevan tarpeen tarkastella tilannetta nimenomaan vammaissyrjinnän näkökulmasta.

Ikääntyneillä on oikeus osallistua myös vanhuspalveluiden sekä iäkkäiden sotepalveluiden kehittämiseen vaikutusarvioinnin yhteydessä on eduskunnan oikeusasiamiehen lausunnon (EOAK/297/2023) mukaan ikääntyneet voidaan rajata selvittämisen ulkopuolelle vain lailla, jossa erilliskohtelulle on osoitettava perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä peruste. YK:n vammaissopimuksen 8 artiklan mukaisesti tulee torjua vammaisuuteen liittyviä, ikään ja sukupuoleen perustuvia stereotypioita. Ikääntyneidän jättäminen vaikutusarviointien ulkopuolelle näyttäisi perustuvan juuri tämän tyyppisiin stereotyyppisiin käsityksiin.

Kuivalahdella 11 syyskuuta 2024

Kevät Nousiainen

OTT, professori emerita, Turun yliopisto